TRESTNĚPRÁVNÍ A KRIMINOLOGICKÁ HLEDISKA EXTREMISMU

Criminal and criminological aspects of extremism

IX: 1 - 211, 2007

ISSN 1212-4117

Roman Bláha^{1,2}, Milan Kučera ml.^{1,3}, Milan Kučera st.^{1,4}¹Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra právních oborů, řízení a ekonomiky²Policie České republiky, Okresní ředitelství Písek³Okresní státní zastupitelství v Českých Budějovicích⁴Policie České republiky, Správa Jihočeského kraje České Budějovice**Summary**

In the modern world including the home environment, problems of the extremism are becoming serious, complex and frequent. The society is being ever more confronted with actual manifestations of the extremism and it is forced to define its standpoints, methods of the response and consequences of these processes. The article deals with criminal and criminological aspects of extremist movements in the Czech Republic and it describes the principle of the phenomenon, structure of extremist activities, form of their topical manifestation, and development tendencies of these problematic activities. The authors strive after a complex summarization of all the problems and management of theoretical and practical approaches to the subject chosen. Their attention is paid to normative adjustments of rights of minorities and to their protection against the ethnically motivated criminal activity, to causes of committing crimes with extremist scope, to the offenders committing extremist attacks, to their plots, and also to victims of extremist activities. The target of the work is a detailed analysis of the current status of the extremism in Bohemia and Moravia, brief outline of the historical development starting from the 1990's, identification of causal relationships and associations, political-scientific and sociological characterization of the phenomenon, summarization of motivations of participants engaged in these social-pathological events and delimitation of the circle of subjects competent in rectifying, affecting and solving these phenomena. The efforts at understanding the problem also include the formulation explanation of terms and institutes related to the subject.

Key words: Extremism – extremist groups and movements – racially motivated criminality

Souhrn

Problematika extremismu nabývá v moderním světě, domácí prostředí nevyjímajíc, na závažnosti, složitosti a četnosti výskytu. Společnost je stále více konfrontována s reálnými projevy extremismu, je nucena definovat svoje postoje, způsoby odezvy a následky takových procesů. Článek se zabývá trestněprávními a kriminologickými aspekty extremistického hnutí v České republice, popisuje podstatu jevu, členění extremistických aktivit, podobu jejich aktuálních projevů a vývojové tendence těchto problematických činností. Autoři usilují o souborné a komplexní shrnutí problematiky, o zvládnutí teoretických i praktických přístupů ke zvolenému tématu. Pozornost je věnována normativní úpravě práv menšin a jejich ochraně před diskriminací, etnicky motivované trestné činnosti, příčinám páčání deliktů s extremistickým obsahem, pachatelům extremistických útoků, jejich sdružením, rovněž tak i obětem extremistických aktivit. Cílem práce jsou zevrubná analýza aktuálního stavu extremismu v oblasti českých a moravských zemí, stručný nástin historického vývoje věci počínající devadesátými lety dvacátého století, podchycení příčinných společenských souvislostí a vazeb, politologické a sociologické charakteristiky jevu, shrnutí motivací účastníků angažovaných v těchto sociálně patologických událostech a vymezení okruhu subjektů s kompetencí usměrňovat, ovlivňovat a řešit předmětné jevy. Součástí úsilí o pochopení principů problému je i formulační výklad pojmů a institutů vázaných ke zvolenému tématu.

Klíčová slova: extremismus – extremistické skupiny a hnutí – rasově motivovaná kriminalita

ÚVOD

Extremistická hnutí se stále více stávají obecným problémem společenských vztahů. Jejich politická nebezpečnost může v souvislosti s dalšími kumulovanými problémy sociální patologie dramaticky vzrůstat. V takovém případě může být ohrožen demokratický charakter společenských pravidel, ústavní pořádek a právní řád. Z tohoto důvodu jsou studie takového druhu žádoucím předmětem pozornosti společenské praxe. Autoři článku vnímají úzkou souvislost extremismu a problematiky sociální práce, neboť lze připustit, že problémy v sociální politice mohou být iniciačním mechanismem extremistických projevů. Extremistická chování pak ve vzájemné vazbě následně představují významnou zátěž života celé společnosti. Proto je nutné věnovat problematice extremismu pozornost i ve sféře sociální teorie a praxe.

Počáteční projevy dosud skrývané rasové a národnostní nenávisti se v naší republice začínají projevovat brzy po roce 1989. Od této doby se s těmito projevy setkáváme se stále větší pravidelností. Zpočátku se jednalo o krátké zprávy v tisku a problematikou extremismu – rasové motivovaného násilí se zabývalo pouze několik nevládních organizací, které se především věnovaly ochraně lidských práv. S přibývajícemi útoky začala situace postupně přerůstat v celospolečenský problém.

Rasově motivovaná kriminalita není specifickým problémem pouze České republiky. Nutno však konstatovat, že Česká republika, která je členským státem Evropské unie a byla začleněna do euroatlantických struktur, je ostře sledována také z hlediska rasové diskriminace, útoků s rasovým podtextem vůči Romům, postojů policie a úřadů vůči těmto jevům ve společnosti, včetně postihování trestných činů a přestupků s rasovým podtextem. Extremismus v České republice je ovlivňován extremismem především ve Spolkové republice Německo a v Rakousku. Avšak na rozdíl od extremismu v zahraničí, kde za dominantní lze označit faktory politické a rasové, extremismus projevující se na území České republiky nese výrazné ideologické rysy.

Průvodním jevem extremismu je pak narůstající trestná činnost a radikálnější postoj některých skupin obyvatelstva k určitým sociálním skupinám. V řadě zemí světa a zejména v Evropě můžeme v poslední době sledovat značný příklon k nacionalismu a xenofobii.

Tento jev je provázen vznikem politických stran, které hlásají různou formou národnostní nesnášenlivost. S činností těchto stran, jako je např. Le Penova Národní fronta ve Francii, DVU v Německu nebo neofašistická Liga severu v Itálii, jsou spojeny i projevy fyzického nebo verbálního násilí proti příslušníkům národnostních a etnických menšin.

Vedle těchto politických stran, které se snaží prosazovat své xenofobní názory na politickém kolbišti a prosadit se i v parlamentních volbách, však vznikají další organizace a sdružení s podobným zaměřením, dokonce i radikálnější. Tyto skupiny se naopak snaží o maximální možné utajení své činnosti a identity svých členů. K tomuto jsou odhodlány použít násilí. Kromě rasové a národnostní nesnášenlivosti mnohdy charakterizuje členy těchto skupin příslušnost k hnutí skinhead.

V dnešní době mají právě osoby hlásící se k hnutí skinhead na svědomí největší procento případů, kdy došlo k napadení příslušníka etnické minority. Současná doba nás přesvědčuje o tom, že i přes veškerá opatření mají tyto činy vzestupnou tendenci.

Hlavním cílem autorů je zabývat se etnický motivovanou trestnou činností zejména ve spojení s aktivitami hnutí skinhead, z jejichž řad pocházejí nejčastější pachatelé protispolečenských skutků. Pozornost je také zaměřena na další extremistické skupiny, které se dopouštějí rasově motivované trestné činnosti, na oběti těchto trestných činů a na současný stav kriminality.

EXTREMISMUS

Extremismus je dnes vysoce frekventovaným pojmem ve společnosti, avšak mezi jednotlivými názory na něj panují rozpory. Většinou jsou takto hodnoceny velmi nebezpečné a společensky neúnosné činy. Extremismus je přímo závislý na uspořádání a stavu společnosti, v níž se projevuje. Ocitne-li se taková společnost ve stadiu, v němž značně narůstají vnitřní rozpory, je naprostá většina extrémních aktivit bezprostřední reakcí na ně.

Někteří autoři hovoří o tom, že extremismus je produktem demokratické společnosti. Demokracie totiž nemá dostatek účinných obranných mechanismů, aby se ubránila všemu, co jí škodí. Pokud by takové mechanismy měla, přestala by být demokratickou a stala by se dik-

taturou. Z těchto důvodů se každá demokracie, každá demokratická společnost potýká s extremismem. Po celém světě, včetně naší republiky, existuje mnoho různých extremistických skupin nebo hnutí. Velmi obtížné bývá též určit, kdo je extremistou a kdo není, protože hranice mezi extremismem a normalitou je velmi široká.

Extremismus je obecně chápán jako výstřední či krajně radikální postoj a s tím jsou spojeny i související činnosti. Z nejobecnějšího hlediska lze extremismus charakterizovat jako výrazné odchýlení jednotlivce nebo skupiny od obecně zavedených norem. Pojem extremismus je termínem používaným v různých kontextech, přičemž v těchto kontextech získává různě široký obsah. Proto může docházet k nedorozumění při přecházení z politického kontextu do kontextu právního či kriminalistického. Extremismus bývá chápán a také definován jako jev, ideologie či aktivita. Někdy bývá chápán jako protiprávní činnost, jindy jako kriminogenní faktor. Myšlenkovou podstatou extremismu jsou různé ideologie, kterým je společné zpochybňování demokratických základů společnosti či některých základních lidských práv a svobod. Extremismus se více či méně projevuje systematickou a organizovanou aktivitou, a to verbální, grafickou či fyzickou na základě extremistické ideologie volněji či pevněji organizovaných jedinců. Tyto aktivity mají charakter narušování, napadání osob a poškozování majetku nebo propagace idejí, které jsou v rozporu se základy právního řádu. Kriminálním deliktem se extremismus stává tehdy, dojde-li k naplnění skutkové podstaty některého trestného činu.

Jednotná, obecně uznávaná definice pojmu extremismus prozatím neexistuje, a to ani v západních demokraciích. Právně tento pojem zakotven není vůbec. Celá problematika je živnou půdou pro politology a vědecké diskuse. V praxi jsou používány pracovní definice, které pro své potřeby vytvořily Bezpečnostní informační služba, Ministerstvo vnitra, Policie České republiky, Ministerstvo spravedlnosti či Nejvyšší státní zastupitelství. Extremismus lze podle potřeb Policie České republiky charakterizovat jako „verbální, grafické, fyzické a jiné aktivity spojené zpravidla s vyhraněným ideologickým nebo jiným kontextem, které vyvíjejí jednotlivci nebo skupiny osob s názory výrazně vybočujícími z všeobecně uznávaných společenských norem se zřetelnými prvky netolerance, zejména

rasové, národnostní, náboženské nebo jiné obdobné nesnášenlivosti, a které útočí proti demokratickým principům, společenskému uspořádání, životu, zdraví, majetku nebo veřejnému pořádku“ (Závazný pokyn policejního prezidenta č. 100, 2002).

Jednotlivé extremistické aktivity lze podle způsobu prosazování daných cílů zásadně rozdělit do tří skupin. První usilující o realizaci vysoce ušlechtilých a humánních ideálů, ale způsobem, který v určité míře narušuje zákon. Jedná se o skupinu, která prosazuje humánní hodnoty nežádoucím způsobem. Příslušníci druhé skupiny své představy o fungování společnosti prosazují způsobem, který jim umožňuje platný právní řád. Příslušníci třetí skupiny se snaží o realizaci svých nelidských a protizákonných idejí protizákonnými a nehumánními způsoby. Právě členy této třetí skupiny vnímá většina společností (občanů) jako extremisty.

Extremistické aktivity je možno rozdělit do tří základních skupin i podle ideologické orientace. Tato klasifikace je pouze pomocným kritériem pro lepší orientaci v extremismu. Podle naznačeného hlediska jsou extremistické aktivity děleny na levicové, pravicové a náboženské. Přívrženci levice a pravice se inspirovali hodnotami příznačnými pro tyto směry. Naproti tomu pohnutky náboženských extremistů jsou daleko širší a nejsou vyhraněné.

Došlo-li k pojednání o definici extremismu, je nutno vysvětlit i otázku dalších pojmů, jako je národnost, rasa, vyznání a politické přesvědčení, neboť v této práci bude nutno těchto pojmů velmi často používat, podobně jako pojmu extremismus.

Národností se rozumí příslušnost občana k určitému národu jako historicky vzniklému společenství lidí, které se vyznačuje společnými dějinnými osudy, pospolitostí ekonomického života, specifickou kulturou a psychickými rysy a vědomím vlastní existence jako národa. Zpravidla je národ charakterizován i společným jazykem a vztahem k určitému území. Národnost je tedy subjektivní definice jedince s určitým společenstvím lidí, charakterizovaným jazykovými, kulturními, případně i jinými znaky.

Rasou se rozumí velká skupina lidstva lišící se od jiné různými typickými znaky, které se týkají jak vzhledu (tvaru nosu, rtů apod.), tak i temperamentu, energie apod. Rasy jsou skupiny lidí, které se vyvinuly z jednotlivých typů

prapředka člověka v průběhu vývoje lidstva. Na utváření ras měl vliv jednak společný původ skupiny lidí z jednotlivých typů prapředka, jednak zde působil vliv přírodních podmínek na lidský organismus.

Vyznáním se rozumí aktivní, ale i pasivní vztah k určitému konkrétnímu náboženství jako ke všeobecné teorii, ideologii a výkladu světa, podávanými určitou církví. Osobou bez vyznání se rozumí každý jedinec, který racionálně odmítá jakékoliv náboženství nebo víru.

Politickým přesvědčením se rozumí realizování základního práva občana, zaručeného Listinou základních práv a svobod v čl. 20, podle kterého mají občané právo zakládat politické strany a hnutí, pro které je typická vlastní ideologie, názor na chod společnosti, ekonomické vztahy, úlohu státu ve společnosti uplatňovanou státními orgány apod.

V posledních letech došlo u většiny extremistických organizací nejen k modernizaci jejich vybavení, ale i k velmi významné modernizaci v oblasti propagace ideologií a řízení teroristických operací. Extremisté dnes legálně vlastní řadu nakladatelství. K propagaci cílů bývá dnes velmi často používána celosvětová počítačová síť Internet a některé organizace využívají pro svoji propagaci i satelitní televize. Veřejná síť mobilních telefonů usnadňuje teroristům komunikaci při akcích. Ze všeho nejvíce vystupuje do popředí problematika zneužívání Internetu. Vysoce výkonné kódovací systémy umožňují dnes realizovat v celosvětové síti Internet utajenou komunikaci mimo dosah jakékoliv kontroly.

V posledních letech zaznamenala i česká extremistická scéna řadu změn. Stejně smýšlející osoby se začaly sjednocovat, což se projevovalo zvýšením počtu členů jednotlivých extremistických skupin. Prohlubovala a rozšiřovala se mezinárodní spolupráce těchto skupin jak v oblasti předávání informací, tak i organizování společných akcí.

ETNICKÁ MINORITA

Aby mohl být vymezen pojem etnická minorita, je nutné a zásadní vymezení pojmu minorita-menšina. V publikaci Kriminologie je uvedeno, že neexistuje doposud jednotný názor na to, jak samotný pojem minorita-menšina definovat. Shoda bývá v tom, že jde o nedominantní skupinu společnosti, přičemž minoritní část společnosti však musí být na druhé straně dostatečně

početně velká, aby ji stát uznal jako odlišnou část společnosti (Zapletel, 1996).

V případě etnické minority jde tedy o určitou nedominantní skupinu ve společnosti, která se bude odlišovat svou etnicitou, svým etnickým původem.

V našem právním řádu se objevuje pojem etnické menšiny v Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. Právům a ochraně národnostních a etnických menšin je věnována hlava třetí Listiny, aniž by bylo v českém právu vyjádřeno, co se národnostními a etnickými menšinami rozumí a v čem se obě takto definované skupiny liší. Předpokládá se však mezi nimi rozdíl (Pavliček, 1996).

Příslušnost k národnosti je záležitostí volby a každý si může svou národnost svobodně zvolit (čl. 3 Listiny základních práv a svobod).

Pokud jde o etnické minority, jedná se o případy menšin, které svou odlišnost nezakládají na národnosti, resp. na jazyku, jímž se jedna národnost zpravidla odlišuje od národnosti jiné, ale na jiných hlediscích. Ochranu v tomto smyslu poskytuje Listina základních práv a svobod např. těm skupinám lidí, které podle mezinárodních úmluv požívají ochrany před diskriminací pro rasu nebo barvu pleti nebo pro podobné znaky, které nezávisí na volbě člověka. Právě v mezinárodním právu se setkáváme s celou řadou instrumentů zaměřených na ochranu národnostních a etnických menšin, přičemž ani zde nedochází k přesnému rozlišení mezi oběma pojmy. Některé úmluvy se s větším či menším úspěchem pokoušejí dané pojmy definovat a můžeme říci, že národnostní menšinou se obvykle rozumí menší část občanů určitého státu, která se z hlediska národnostního liší od ostatních občanů, kteří tvoří většinu obyvatelstva. Podobným způsobem by se pak dala definovat menšina etnická.

S pojmem etnická a národnostní menšina (v sémantickém významu etnická skupina) se lze v právním řádu setkat např. v ustanovení § 196 trestního zákona. Dále se teoreticky pracuje s pojmy národ, národnost a rasa. Podle komentáře k trestnímu zákonu se národností rozumí příslušnost jednotlivce k určitému národu jako historicky vzniklému společenství lidí, které se vyznačuje společnými dějinnými osudy, specifickou kulturou a vědomím vlastní existence jako národa, přičemž zpravidla je národ charakterizo-

ván i společným jazykem a vztahem k určitému území.

Rasou je potom skupina lidstva, lišící se od jiné různými typickými znaky, které se týkají jak vzhledu, zejména barvy pleti, vlasového porostu, tvaru nosu, rtů apod., tak i temperamentu.

PRÁVNÍ ÚPRAVA

Právní úprava práv jak rasových, národnostních či dalších menšin a jejich ochrany před diskriminací prochází napříč celým naším právním řádem. Právní úpravu najdeme jak v právních normách se silou ústavního, tak obyčejného zákona.

Základní právní normou našeho právního řádu je Ústava České republiky (zák. č. 1/1993 Sb.). Ústava je předpisem nejvyšší právní síly, který obsahuje úpravu organizace a rozdělení státní moci a úpravu základních společenských vztahů. Stanovení katalogu nejdůležitějších občanských, politických a dalších práv a svobod a principů jejich ochrany přenechává Listině základních práv a svobod (zák. č. 2/1993 Sb.), kterou v čl. 3 prohlašuje za součást ústavního pořádku České republiky. O menšinách se zmiňuje Ústava pouze ve svém čl. 6, kde stanoví, že rozhodování většiny dbá ochrany menšin. Tato premisa je v uvedeném článku zakotvena v kontextu s tezí, že politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Podobnou úpravu práv národnostních a etnických menšin obsahuje Listina základních práv a svobod, která této problematice věnuje hlavu třetí. Jedná se o čl. 24, který stanoví, že příslušnost ke kterékoli národnostní a etnické menšině nesmí být nikomu na újmu, a čl. 25, který poskytuje občanům tvořícím tyto menšiny záruky v oblasti jejich rozvoje, pěstování své kultury a používání svého jazyka. Kromě těchto ustanovení není možné opominout čl. 3 odst. 1 Listiny, podle něhož se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. V odst. 2 citovaného ustanovení je obsaženo právo každého svobodně rozhodovat o své národnosti a zároveň se zakazuje jakékoli ovlivňování tohoto rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodnňování.

V mezinárodním právu existuje několik

úmluv, které se zabývají at' již okrajově, nebo celým svým obsahem postavením menšin, jejich právy a svobodami a jejich ochranou před diskriminací. Řada z nich je závazná i pro Českou republiku. Zde je nutno připomenout, že podle čl. 10 Ústavy České republiky jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. K této změně došlo v souvislosti s přípravou vstupu země do Evropské unie podle ústavního zákona č. 395/2001 Sb. S účinností od 1. června 2002.

Základem v oblasti lidských práv, kterým je vázána i Česká republika, je Mezinárodní pakt OSN o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt OSN o hospodářských, sociálních a kulturních právech (č. 120/1976 Sb.). Tyto úmluvy ve svém čl. 2 obsahují zákaz jakékoli diskriminace, neboť stanoví, že smluvní státy se zavazují respektovat a zajistit práva v paktu uznaná všem jednotlivcům bez jakéhokoliv rozlišování rasy, barvy nebo národnostního původu. Zákaz jakékoli diskriminace je pak upřesněn v jejich dalších ustanoveních.

Obdobná úprava je zakotvena v čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla přijata v roce 1950 na půdě Rady Evropy (č. 209/1992 Sb.).

Jedním z nejdůležitějších nástrojů v boji proti rasové nadřazenosti, nenávisti a znevýhodňování je Mezinárodní úmluva OSN o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1966 (č. 95/1974 Sb.). Smluvní státy se v této Úmluvě zavázaly učinit nezbytná opatření a změny v právním řádu s cílem zajistit splnění účelu Úmluvy. Zejména je v ní obsažen závazek působit proti všem rasisticky zaměřeným organizacím a skupinám a jejich propagandě a postihovat jejich jednání na základě příslušných zákonů. Další povinnosti jsou stanoveny zejména v oblasti výchovy, vyučování a kultury a v zabezpečení ochrany před akty rasové diskriminace.

Zvláštní pozornost k projevům rasové intolerance a nesnášenlivosti věnovalo mezinárodní společenství. V boji proti němu přijalo Mezinárodní pakt OSN o potlačování a trestání zločinu apartheidu (č. 116/1976 Sb.), ve kterém byl apartheid prohlášen za zločin proti lidskosti.

V rámci mezinárodní úpravy je nutno se

ještě zmínit o Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidy z roku 1948 (č. 32/1955 Sb.), Úmluvě o právech dítěte z roku 1989 (č. 104/1991 Sb.) a evropské Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin z roku 1994.

Některé vnitrostátní právní předpisy obsahují ustanovení, která v souvislosti s předmětnou problematikou zakazují jednání, jež by byla v rozporu se zásadou rovnoprávnosti.

- Zákon o právu shromažďovacím č. 84/1990 Sb. v platném znění umožňuje zakázat shromažďování, jestliže by jeho oznámený účel směřoval k výzvě popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení nebo k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů.
- Zákon o sdružování v politických stranách a politických hnutích č. 424/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů obsahuje ustanovení, podle kterého nemohou vzniknout a vyvíjet činnost strany a hnutí, které směřují k potlačení rovnoprávnosti občanů nebo jejichž program nebo činnost ohrožují mravnost, veřejný pořádek nebo práva a svobodu občanů. Pokud je činnost strany nebo hnutí v rozporu s tímto ustanovením, může to být důvodem pro jejich zrušení nebo pozastavení jejich činnosti rozhodnutím soudu.
- Zákon o sdružování občanů č. 83/1990 Sb. v platném znění zakazuje sdružení, jejichž cílem je popírat nebo omezovat osobní, politická a jiná práva občanů. Zjistí-li Ministerstvo vnitra ČR, že sdružení vyvíjí tuto činnost, neprodleně je na to upozorní a vyzve je, aby od takové činnosti upustilo. V případě pokračování této činnosti ministerstvo sdružení rozpustí.
- Zákon o právu petičním č. 85/1990 Sb. v § 1 odst. 4 stanoví, že petice nesmí vyzývat k popírání nebo omezování osobních, politických nebo jiných práv občanů pro jejich národnost, rasu, původ nebo k rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti z těchto důvodů.
- Zákon na ochranu spotřebitele č. 634/1992 Sb. zakazuje diskriminaci při prodeji výrobku a poskytování služeb.
- Zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. ve

znění pozdějších předpisů, který v § 4 deklaruje právo občanů na zaměstnání bez ohledu na rasu, barvu pleti, jazyk, národnost a etnický nebo sociální původ.

Jedním z nejdůležitějších nástrojů k ochraně příslušníků národnostních a etnických menšin před rasovou a národnostní nesnášenlivostí a společensky nebezpečnými činy páchanými z těchto důvodů je trestní zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Trestní zákon obsahuje celou řadu ustanovení, která postihují trestné činy páchané z národnostních a rasových pohnutek. Jednotlivá ustanovení se nacházejí v několika hlavách trestního zákona. Těžištěm úpravy je hlava V. trestního zákona. Novela z roku 1995 zařadila u některých trestných činů mezi okolnosti zvláště přitěžující, jestliže byl takový trestný čin spáchán na jiném pro jeho rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání.

TRESTNĚPRÁVNÍ HLEDISKA

Přes veškerá opatření přijatá státními orgány je výskyt těchto společensky negativních jevů a organizovanost rasistických hnutí stále vysoká. Jak již vyplynulo z předchozí části, trestné činy motivované národnostní a rasovou nesnášenlivostí mají dvě základní podoby. V první řadě se jedná o slovní a písemné projevy, kterými jsou napadání příslušníci etnických a národnostních menšin, vyzývá se v nich k potlačování jejich práv a svobod – verbální extremismus a extremismus spáchaný tiskovinou, masově komunikačním prostředkem nebo graficky. Druhou formou této trestné činnosti jsou přímé útoky proti osobám nebo věcem – násilný extremismus.

K územnímu rozložení této kriminality lze konstatovat, že se nejčastěji vyskytuje v oblastech se zvýšenou koncentrací romského obyvatelstva, přičemž v těchto oblastech pak vznikají centra hnutí skinhead. Nutno říci, že násilná činnost skinů souvisí mimo jiné i s věkem. Většina pachatelů trestných činů je mladistvých nebo mladých dospělých. Jejich kriminalita vykazuje typické rysy trestné činnosti mladistvých. Většinou jednají bez promyšlené dlouhodobější přípravy, pod vlivem momentální situace, vedeni několika agresivními vůdci.

Takřka ve všech případech útočili skinheads

ve skupině nebo alespoň ve dvojici. Jejich skutky vykazují vysoký stupeň agresivity (Novotný, Zapletal, 1993).

Verbální extremismus se vyskytuje jak u ultrapravicových, tak i u ultralevicových extremistických hnutí. Vyskytuje se zejména na různých mítincích, hromadných vystoupeních příznivců extremistických hnutí nebo na účelově pořádaných vystoupeních hudebních skupin.

Za nejnebezpečnější lze označit verbální projevy neonacistických skupin, které hlásají systematickou likvidaci rasově nevyhovujících, „méněcenných“ národů a etnických skupin, čímž jsou míněni Židé a Romové. Je tedy prosazována tzv. „čistá rasa“. Nebezpečnost verbálních projevů dále spočívá v tom, že velmi lehce může přerůst v násilné útoky; ze zahraničí jsou známy i případy davové psychózy. Neonacistické extremistické skupiny se hlásí k ideologii fašismu. S verbálními projevy proto bývá často spojen i fašistický pozdrav „SIEG HEIL“ se zdviženou předpaženou rukou. Samozřejmě je s tímto užíván i fašistický znak – hákový kříž. U řady verbálních útoků je podceňována jejich společenská nebezpečnost a bývají hodnoceny jako společensky méně nebezpečné, jako takové jsou i nesprávně kvalifikovány pouze jako přestupek proti veřejnému pořádku podle § 47 nebo jako přestupek proti občanskému soužití podle § 49 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů a řešeny ve správním řízení. Verbální útoky, které svým obsahem a intenzitou přerostly nepatrný stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, mohou být kvalifikovány jako trestné činy narušující občanské soužití (§ 196-199 tr. zákona) nebo trestné činy proti lidskosti, zejména trestný čin podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů podle § 260 a 261 tr. zákona.

Významnou činností extremistických hnutí je šíření ideologie pomocí tiskovin, letáků, nápisů na místech veřejnosti přístupných nebo jinými masově komunikačními prostředky. Do budoucna lze předpokládat šíření extremistických ideologií i prostřednictvím počítačů napojených do sítě Internet.

Internet je mezinárodní počítačová síť účastníků z celého světa s propojenými programy a informacemi. K Internetu se může připojit každý, kdo vlastní nebo má přístup k počítači, který je připojen buď trvale sám, nebo může být dočasně připojen prostřednictvím organizace,

která pronajímá kapacitu serveru připojeného do sítě Internet. Jde o nový a velmi progresivní způsob dorozumívání a výměny informací v rámci celého světa. Za informace šířené v síti Internet odpovídá pouze ten, kdo je do sítě zavedl, a to je v mnoha případech velmi obtížně zjistitelné. Tohoto faktu je právě využíváno již v současné době k páčání tzv. počítačové a další kriminality.

Ojedinelé jsou případy šíření těchto ideologií pomocí masově komunikačních prostředků – televize a rozhlasu. Uvedené způsoby páčání trestné činnosti se však v převážné míře kumulují s trestnou činností páchanou prostřednictvím tiskovin. Extremistická hnutí v některých případech vydávají vlastní noviny. U nás jsou vydávány ponejvíce hnutím skinhead. Snaha o získání přívrženců vede k tomu, že většina novin obsahuje materiály určené nejenom k politickému vzdělávání, ale i praktické návody k nelegální činnosti, návody na páčání trestné činnosti, příspěvky, kterými je podněcována rasová či národnostní nesnášenlivost. Noviny obsahují kromě článků i kontaktní adresy na vedoucí představitele hnutí, jsou inzerovány společné akce, zveřejňovány texty písní apod. Některé noviny jsou po stránce technické na vysoké úrovni, což svědčí o tom, že tato hnutí mají k dispozici kvalitní polygrafické stroje. Část textů je přebírána a překládána z obdobných zahraničních publikací, zejména ze Slovenské republiky, SRN a Rakouska. Noviny jsou šířeny prostřednictvím P. O. Boxů, zasílány na dobírku, mnohé z nich jsou z konspirativních důvodů distribuovány osobně nebo, jak již bylo shora uvedeno, prodejem na společných setkáních a hudebních akcích. To je také důvodem, proč se pouze malá část těchto tiskovin může stát předmětem trestního stíhání (Informace o projevech extremistických postojů v ČR, 1995). Při vystoupeních manifestačního charakteru jsou dále využívány k propagaci ideologie plakáty, transparenty apod.

Zvláštním způsobem páčání trestné činnosti extremisty jsou grafické projevy, což jsou sprejové nápisy na zdech a bilboardech, ale zejména propagace extremistického hnutí pomocí speciální symboliky, tzv. grafických zástupných znaků. Zobrazováním fašistických a rasistických grafických symbolů v časopisech a propagačních materiálech se vydavatelé vystavují možnosti trestního stíhání. Z těchto důvodů

neonacisté ustupují od používání např. „hákového kříže“, protože ve většině zemí je jeho zobrazení trestné. U nás je možno tento čin postihnout podle § 260, popř. § 261 tr. zákona. Z tohoto důvodu dochází k pozměňování těchto symbolů tak, aby jejich souvislost s fašismem a nacismem nebyla tak zřejmá. Například tzv. Sieg Runa (runa vítězství) ve zdvojené podobě sloužila k označení jednotek SS. Z tohoto důvodu je dnes zobrazována spíše v jednoduché podobě, která není tak nápadná. Velmi oblíbené jsou též znaky světových rasistických organizací jako je Ku-Klux-Klan apod. Příkladem může být též tzv. Oregon (tři sedmičky). To je symbol Afrikánského hnutí v Jihoafrické republice, rasistického sdružení, které např. odmítá zrušení apartheidu. Zcela nejrozšířenějšími symboly, které nahrazují zakázané fašistické symboly, jsou keltský kříž a slogan White Power (bílá síla). Oba se velmi často objevují na odznakích, nášivkách a tričkách, a to v nejrozmanitějších podobách.

V této souvislosti je vhodné se zmínit blíže o tvorbě rasisticky zaměřených hudebních skupin. Texty jejich písní často jednoznačně šíří národnostní a rasovou nenávist a otevřeně vyzývají k násilí. Identita členů těchto souborů je zjistitelná z dostupných materiálů (videonahrávky koncertů, CD disky apod.). Jako ukázkou lze uvést část textu skupiny Bráník:

Bráník - Bílá Evropa

Tvůj posláním je svatý, budeš ty svině bít,
negry, cikány a žlutý, nenech je v klidu žít.
... že je tu živíme, no to je teda terno,
polejt je benzínem, všechny zapálit.

Vyhodnocením uvedeného textu lze konstatovat, že se členové skupiny Bráník dopustili trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod podle § 198a odst. 1 tr. zákona. V první části jsou přímo vyjmenovány rasové a etnické skupiny, proti kterým je text namířen. Sugestivně volenými slovy se skupina přímo obrací na své posluchače a vyzývá je k násilí vůči černochům, Romům a asiátům. Čin byl samozřejmě spáchán veřejně, neboť desku skupiny Bráník bylo možno volně zakoupit v obchodech. K upřesnění lze konstatovat, že došlo k odsouzení hudebníků této skupiny za jejich tvorbu k podmíněným trestům.

Průvodním znakem činnosti některých ex-

tremistických hnutí je násilí. V případě násilného extremismu můžeme hovořit o třech základních formách používaného násilí:

- a) fyzické násilí proti osobě,
- b) násilí proti majetku,
- c) psychické násilí.

Násilné projevy jsou charakteristické zejména pro ultrapravicová i ultralevicová extremistická hnutí. V ultrapravicových hnutích jsou za nejagresivnější považováni nacionalisté, fašisté a neonacisté. Všechny tři uvedené proudy působí ilegálně též v České republice. Je možné se domnívat, že pomocí své ideologie značně působí zejména na hnutí skinhead, prostřednictvím kterého transformují své násilné záměry. Ultralevicové hnutí je v České republice reprezentované zejména anarchoautonomním hnutím. V podmínkách české extremistické scény lze za nejagresivnější považovat příznivce hnutí skinhead. Rozhodující příčinu násilných projevů ultrapravicových přívrženců lze spatřovat v jejich vztahu k osobám nerespektujícím společenské normy a těm osobám, které se svými povahovými a hodnotovými vlastnostmi výrazně odlišují od „společenské normy“. Tato příčina násilí je typická i pro hnutí skinhead, u kterého motiv násilí souvisí s xenofobií a rasovou nenávistí.

Násilné projevy extremistických hnutí jsou v převážné míře zaměřeny na konkrétní skupinu osob nebo jednotlivce, zejména však na Romy či Židy. V menší míře jsou zaměřeny na majetek. Členové ultrapravicových hnutí se ve svých útocích neomezují jen na příslušníky etnických skupin. Velmi často napadají i osoby, které podezřívají ze sympatií k anarchismu, protifašistickým iniciativám nebo hnutí PUNK nebo osoby, které se účastní demonstrací proti fašismu či rasismu. Právě v těchto protifašistických a protirasových akcích dochází k nejzávažnějším střetům mezi oběma ideologickými tábory. Vzhledem ke značné názorové roztržičnosti hnutí skinhead, které se skládá ze stoupenců mnoha frakcí, od umírněných názorů až po názory značně konfrontační, nelze vyloučit ani střety mezi samotnými příznivci tohoto hnutí. Následky násilných útoků jsou adekvátní povaze a intenzitě násilí. Zejména pro přívržence skinhead je typická vysoká míra brutality, umocňovaná různými předměty, jako např. nůžky, vrhacími noži, hvězdíci apod., které z trestněprávního hlediska lze označit jako zbraně podle § 89 odst.

5 tr. zákona. Velmi těžká zranění jsou způsobována kopy, a to zejména proto, že typickou obuví těchto extremistických hnutí jsou těžké, mnohdy okované boty s hrubým vzorkem podešve, které značně poškozují tělo napadeného.

Násilnými projevy vůči majetku dochází velmi často k jeho totální devastaci. V poslední době se již vyskytují případy, kdy extremisté zaútočili na majetek pomocí výbušných složí nebo mechanismů.

Typickým znakem pro psychické násilí je jeho latentnost. Tato forma násilí je uplatňována zejména teroristy a různými, zpravidla náboženskými sektami. Účelem psychického násilí užívaného teroristy je zpravidla dosažení politických ústupků. Pro veřejnost vnímatelnějším motivem bývá získání výkupného. Teroristé při těchto akcích používají psychické násilí vůči veřejnosti, která tak vyvíjí sekundární psychický nátlak na adresáty teroristické akce. Výsledným efektem psychického násilí teroristů je silný vliv veřejného mínění, které významně ovlivňuje rozhodování vydírané osoby. Nebezpečnost teroristického psychického násilí je evidentní a umocňuje ji i fyzické násilí, ke kterému se po určité době neúspěšného vyjednávání uchylují jako ke krajnímu prostředku dosažení cíle.

Těto násilné formě extremismu je ze strany veřejnosti i ze strany orgánů činných v trestním řízení samozřejmě věnována největší pozornost. Zpočátku byly tyto trestné činy kvalifikovány jako trestný čin výtržnictví a ublížení na zdraví, což však nevystihovalo jejich stupeň nebezpečnosti pro společnost. Od roku 1995 dochází k tomu, že ze strany policie je těmto činům věnována značná pozornost a tyto skutky jsou hodnoceny jako skutky rasově motivované. Jak již bylo uvedeno, následkem těchto trestných činů vůči osobám bývá poškození zdraví, v těch nejtragičtějších případech i smrt. Navíc tyto delikty vyvolávají u potenciálních obětí snahu po odvetě, takže mezi poškozenými se již nacházejí i příslušníci hnutí skinhead.

Nevládní organizace zabývající se dodržováním lidských práv již delší dobu upozorňují na diskriminační přístup, zejména vůči Romům, v oblasti veřejné správy. I této problematice v současné době začíná být věnována potřebná pozornost, když v minulé době byla tato oblast zanedbávána.

Velmi často dochází k tomu, že Romové si stěžují na nerovné zacházení ze strany státních

orgánů a ze strany policie. Již v druhé polovině devadesátých let minulého století někteří členové vlády oficiálně připustili, že rasismus a netolerance k národnostním menšinám se promítají i do postojů a práce policistů, státních úředníků a zaměstnavatelů. Samozřejmě lze konstatovat, že diskriminace se týká celé řady dalších oblastí.

Nevládní sdružení dokumentují případy, kdy ředitel školy odmítl přijmout romské dítě s argumentem, že do této školy romské děti nechodí.

Postoje proti Romům se objevují i mezi volenými představiteli samosprávy a státní správy. Názornými příklady takového stavu jsou i aféry bývalého senátora a starosty Prahy 4 Klausnera a současného místopředsedy vlády Čunka, které se týkají řešení otázek bydlení problémových romských rodin. Podobná situace nastala i s otázkou emigrace Romů do Kanady a Velké Británie.

Za nejhorší lze označit situaci Romů při hledání zaměstnání. Pracovní diskriminace se podle poznatků Českého helsinského výboru projevuje nejčastěji v tom, že zaměstnavatelé veřejně a otevřeně zdůvodňují nepřijetí či nepřijímání Romů jejich „nepřizpůsobivostí“, špatnými zkušenostmi s nimi apod. Stalo se obecnou normou posuzovat Roma podle údajných „obecných zkušeností“ s romským etnikem (Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 1997, 1998). Právní postih v takovém případě je velmi problematický, a to i tehdy, prohlásí-li zaměstnavatel veřejně, že žadatele nepřijme, protože je Rom.

Dále lze konstatovat, že běžná je též diskriminace Romů a osob tmavší pleti ve službách, obchodech a restauracích. Těmto jedincům poměrně často není umožňován vstup do těchto zařízení nebo zde nejsou obsluhováni, přičemž takové jednání odporuje zákonu na ochranu spotřebitele. Stížnosti proti tomuto postupu jsou vyřizovány liknavě nebo vůbec ne s odkazem na nedostatky právní úpravy.

PŘÍČINY TRESTNÉ ČINNOSTI

Páchání trestných činů a přestupků s extremistickým podtextem nelze spojovat s existencí extremistů a jim odpovídajících antagonistických skupin ve stejné oblasti. Rovněž nelze tvrdit, že tam, kde není koncentrováno romské etnikum, nepůsobí žádné skupiny pravicových extremistů. K vyššímu nápadu trestné činnosti extremistic-

kého charakteru dochází v lokalitách, kde je sociální situace složitější a vzdělanostní struktura obyvatel nižší.

Obecně lze konstatovat, že internetnické konflikty jsou důsledkem trvale neřešeného napětí mezi etniky:

- k častějším konfliktům dochází v lokalitách, kde je vyšší míra nezaměstnanosti, vyšší kriminalita apod.,
- k trvalejším a častějším konfliktům dochází spíše ve městech než na vesnicích a spíše na periferiích měst než v jejich centrech,
- ke zvlášť agresivním projevům rasové nesnášenlivosti dochází zejména ve velkých městech a aglomeracích.

Trestných činů a přestupků s extremistickým podtextem se především dopouštějí:

- příznivci a příslušníci hnutí skinhead ztotožňování s pravicovými extremisty,
- anarchisté jako protipól skinheadů či anarchoautonomové, obě skupiny jsou ztotožňovány s levicovými extremisty,
- fotbaloví fanoušci, spjatí s pácháním tzv. diváckého násilí,
- různé skupiny a hnutí, které se dopouštějí narušování veřejného pořádku svými akcemi.

Uvedené subjekty se zviditelňují především:

- ohlášenými a neohlášenými demonstracemi, pochody, protestními akcemi,
- pořádáním koncertů, různých hudebních produkcí,
- rušením veřejného pořádku,
- vzájemnými konflikty, a to jak verbálními, tak fyzickými,
- tiskovinami apod.

Nejčtenější zkušenosti mají represivní složky především s příznivci hnutí skinhead a s anarchoautonomy, jejichž aktivity jsou evidovány s různou intenzitou ve všech krajích České republiky. Naopak konkrétní poznatky nejsou v případě trestné činnosti nebezpečných sekt, neboť jejich aktivity nedosahují prozatím v České republice takové intenzity jako v jiných zemích. Řada z nich, jak naznačují operativní signály Policie ČR, však v současné době získává v České republice pozice.

K nejzávažnějšímu narušování veřejného pořádku na území České republiky dochází především v souvislosti s rasovou a národnostní

nesnášenlivostí. Trestná činnost s rasovým a národnostním podtextem je páchána příznivci hnutí skinhead, je převážně doménou mladých lidí a směřuje především proti romské komunitě. Z těchto důvodů je dále nutno věnovat pozornost příznivcům tohoto hnutí a jejich aktivitám.

Slovních a fyzických útoků s rasovým podtextem se však dopouštějí také příznivci extrémní pravice, kteří mají sice se skinheady společné některé názory, vzhledem a způsobem oblékání se však nijak neodlišují od ostatních obyvatel. V České republice se v minulosti jednalo především o stoupence politické strany Sdružení pro republiku - Republikánské strany Československa, jejíž činnost byla neodmyslitelně spojena se jménem jejího předsedy Miroslava Sládka. Otevřené fyzické násilí používali republikáni jen příležitostně, i když i k takovým případům z jejich strany došlo. Obětmi jejich netolerance se stali zejména jejich názoroví odpůrci. Daleko častěji se však sládkovci dopouštěli slovních útoků, jež měly silně xenofobní charakter. Řada článků s tímto obsahem se objevila v jejich stranickém listu Republika. Namířeny jsou především proti Romům a Židům. V Republice se objevily např. tyto formulace: „Když si uvědomíme, kolik Cikánů je v invalidním důchodu, většina z nich nikdy nepracovala ... V lepším případě Vás Cikáni jen okradou, v horším případě zabijí ...“ nebo „... sami vidíte, čeho jsou Židé schopni, když se z jejich minulosti zveřejní pravdivé svědectví ...“. Dalším důkazem xenofobní až rasistické orientace Miroslava Sládka a jeho příznivců jsou jejich slovní projevy na veřejnosti. Mezi nejznámější případy patří událost ze dne 25. 7. 1996, kdy Sládek konstatoval na schůzi Poslanecké sněmovny, že „cikáni by měli být trestně odpovědní už od narození, protože to už je prakticky jejich největší zločin“.

Nejsou to však jen republikáni, kdo potřebuje na veřejnosti ventilovat svůj nepřátelský postoj vůči národnostním menšinám. V letech 1991 až 1992 se například soustavně objevovaly články s protizidovskou tematikou v časopise Týdeník politika. Tento list se během roku 1991 začal zcela programově věnovat šíření antisemitismu, snažil se doložit, že viníkem všech současných i minulých společenských otřesů jsou Židé, a zveřejňoval nejprimitivnější pomluvy, které měly charakterizovat židovský národ. V mnoha číslech se opětovně objevila tvrzení zpochybňující a popírající holocaust a počet

jeho obětí. Proti tomuto listu se však postavila a svůj nesouhlas s jeho obsahem vyjádřila část veřejnosti a případem se zabývaly také příslušné státní orgány.

PACHATELÉ EXTREMISTICKÝCH ÚTOKŮ

Již v úvodu tohoto článku došlo k rozdělení extremismu podle ideologického hlediska do tří základních skupin na pravicový extremismus, levicový extremismus a náboženský extremismus a z tohoto členění je nutno vycházet v následující části se zaměřením na jednotlivé představitele.

Aktivity spadající do oblasti pravicového extremismu jsou v jejich pojetí zaměřeny na zlepšení kvalit společnosti, chápané buď jako národ, stát nebo rasa, s níž se jejich nositelé identifikují. Pravicoví extremisté jsou především přesvědčeni o své nadřazenosti nad jinými a svou nadřazenost také dávají najevo.

Nejtypičtějšími formami pravicového extremismu jsou rasismus, antisemitismus, nacionalismus se svými modifikacemi fašismus, nacismus a neonacismus.

Základním myšlenkovým východiskem všech odrůd pravicově extremistického myšlení je silný rasismus, projevující se jako přesvědčení o „biologické výjimečnosti“ a „převaze“ určitého etnika, např. bílé rasy. Největším zločinem je v očích pravicových extremistů míšení bílé rasy s ostatními. Nejmlatantnější rasisté pak hovoří o nutném vypuknutí „rasové svaté války“ nebo „bílé revoluce“, rozhodujícího boje bílého plemene za přežití.

Odradem přesvědčení o nerovnosti ras je otevřené pohrdání a nepřátelství vůči lidem jiné barvy pleti, především přistěhovalcům. V obecnější poloze můžeme hovořit o již naznačené xenofobii, tj. nedůvěře a odporu k přicházejícím imigrantům, bez ohledu na jejich etnicitu. K tomuto přistupuje i averze ke kulturním, sociálním, náboženským a dalším odlišnostem zahraničních, zvláště mimoevropských národností.

Specifickým případem rasové nenávisti je antisemitismus, který je běžně chápán jako nesnášenlivost, nenávist a odpor vůči Židům. Ve svém širším pojetí znamená odpor vůči všem národům semitské skupiny, např. proti Arabům. Zvláštní postavení v této skupině zaujímají Židé. Na rozdíl od jiných národů, které tvoří jasné vymezený antropologický typ, nejsou Židé z tohoto hlediska jednolití. U značné části ži-

dovského národa je patrná absence rysů připisovaných Semitům, takže se, až na své náboženství, ničím neodlišují od svých nežidovských spoluobčanů.

Nacionalismus přisuzuje zásadní význam komunitě, tvořené národem, který je povýšen na vrchol hodnotové stupnice. Respektuje tradiční hodnoty společnosti, ve které existuje, často slouží k jejímu vyburcování a stabilizaci. Inspiračním zdrojem nacionalismu je vlastní historie, v níž jsou vyhledávána slavná období a osobnosti, přičemž často dochází k pokusům o vlastní interpretaci dějin. Postoj vůči národnostním menšinám je do jisté míry indikátorem nacionalistických tendencí. Nacionalismus existuje v mnoha formách. Také škála jeho projevů je rozsáhlá – od pouhého poukazování na svěbytnost národa až po agresivní války.

Ideologie fašismu, nacismu a neonacismu vychází z nacionalismu. Fašismus odvozuje svůj název od latinského slova *fascis* (svazek) se z nacionalismu vyčlenil svými specifickými rysy. Nacismus, jinak také nacionální socialismus, je německou variantou nacionalismu. Na rozdíl od příbuzného fašismu, kterým se nacismus inspiroval, kladl zásadní důraz na nacionální a rasový aspekt a na tzv. dějinné poslání, jehož konečným cílem byla světová vláda. Nacismus prosazoval totální podřízení se jedince autoritě rasy, národa a vůdce. Určoval k likvidaci nejenom méněcenné národy a etnické skupiny, ale také „rasový odpad“, kam řadili nevyléčitelně nemocné, zrádce rasy apod. Neonacismus je souhrnné označení současných politických ideologií a hnutí odvozených od nacismu, prosazující v nových podmínkách myšlenku vůdcovského principu vedení státu a souhlasící s rasovou politikou nacistického období. Snaží se nastolit totalitní formu státní moci spojenou se zabezpečením jedince.

Mezi nejznámější představitele ultrapravicového hnutí u nás patří skinhead. Prvně se objevilo ve vyspělých evropských státech počátkem 80. let. Jeho kořeny však sahají ještě nejméně o 10 let zpět. Koncem 60. let se spojily dva anglické gangy mladistvých. Vzhledem k tomu, že příslušníci nového gangu nosili pevné boty, byli nazýváni *boot boys*. Tato skupina byla zcela nevýznamná, rasismus nevyznávala. Skládala se z převážně z mladých chlapců dělnického původu, jejichž zájmy byly velmi prosté - pití alkoholu, hlavně piva, z něhož se stal kultovní nápoj,

vysedávání v hospůdkách a rockových klubech, rvačky a návštěvy fotbalových zápasů. Byli velmi tvrdí a společensky nepřizpůsobiví. Opořehovali vzděláním, nesnášeli studenty, hippies a narkomany a vyžívali se ve rvačkách a provokacích na veřejnosti. K radikalizaci hnutí došlo počátkem 80. let, v době vlny nezaměstnanosti; v této době také vzniká jejich znak - vyholená hlava. Toto postupně vedlo ke vzniku ideologie White Power, která se otevřeně hlásila k národnímu socialismu.

Hnutí českých skinhead zahrnuje jak ultrapravicové, tak i ultralevicové frakce. Ultrapravicové lze v současné době rozdělit na neonacisticky, fašisticky a nacionalisticky orientované skupiny. U českých neonacistů se vyskytují snad všechny ideové směry.

Skinheadské útoky proti Romům měly z počátku u nás poměrně silnou podporu veřejnosti, která skinhead vnímala jako jedinou sílu, jež je schopna účinně vystoupit proti romské kriminalitě. Poukazovala na neschopnost policie v této oblasti a za pozitivní považovala též fakt, že se „Cikáni konečně někoho bojí“. Svědčí o tom značné množství dopisů, které na počátku 90. let dostávaly např. Lidové noviny a další periodika (Tomín, 1990).

Značnou neoblíbenost romského etnika mezi naší veřejností a přetrvávající předsudky vůči nim dokumentují nejrůznější průzkumy veřejného mínění. Podle šetření Institutu pro výzkum veřejného mínění, které proběhlo již v listopadu 1996, kdy docházelo k nárůstu rasově motivovaných trestných činů, má špatný vztah k Romům 69 % dotázaných (Institut pro výzkum veřejného mínění, 1996). Poznatky Institutu pro výzkum veřejného mínění opakovaně a dlouhodobě potvrzují, že národnostní a rasová nesnášenlivost je nejčastěji spojována právě s romskou menšinou. V šetření z ledna roku 1997 uvedlo 75 % z těch dotázaných, kteří pocíťovali národnostní, resp. rasovou nevraživost, že se jednalo o Romy (Institut pro výzkum veřejného mínění, 1997). Z hlediska časové geneze jsou tyto údaje konstantní a obdobné výsledky lze konstatovat i v dalších letech.

Přes tyto údaje však lze konstatovat, že dochází k postupnému opadnutí sympatií občanů ke hnutí skinhead, zejména pod vlivem médií a nejrůznějších protirasistických aktivit. K negativnímu postoji veřejnosti ke skinům jistě přispěla také vzrůstající brutalita jejich členů.

Většina obyvatel si začala uvědomovat, že za hnutím skinhead se skrývá i něco jiného než jen šlechetná snaha aktivně bránit své spoluobčany. Velmi důležitou roli hraje pro skinheadskou subkulturu skupinová symbolika. Nejedná se pouze o jednotlivé části jejich uniformy (bomber, boty, sestřih ...), ale také např. o používání stejných pozdravů a grafických znaků. Oblíbeným symbolem je číslo 18, popř. 88, kde 1 značí první písmeno abecedy - A a 8 značí osmé písmeno abecedy - H, tedy iniciály AH pak znamenají Adolf Hitler. Pod číslicí 88 se skrývá nacistický pozdrav Heil Hitler. Nejpoužívanější symbolikou, která se běžně objevuje ve skinheadských časopisech, na tričkách nebo ve formě nášivky, je keltský kříž v různých podobách. Mezi další patří klasický znak Třetí říše, německý válečný kříž, říšská orlice, označení jednotek SS apod.

Odhady počtu vyznavačů tohoto hnutí nelze činit s velkou přesností, ale podle odhadu Ministerstva vnitra České republiky se jedná přibližně o 4.000 osob (Informace o projevech extremistických postojů v ČR, 1995).

Dalším představitelem je organizace Bohemia Hammer Skins. Oficiálně tato organizace neexistuje, přitom se odhaduje, že má cca 500-800 členů, a to ve věkovém průměru 20-25 let. Většina členské základny vychází z frakcí českých fašistů. Ideologií je neonacismus, národní socialismus, rasismus a antisemitismus. Svou propagaci zajišťují tiskovinou Patriot, jedná se o občasník, s nákladem cca 500 kusů, The Hammer News, jedná se o občasník, který vychází v cca 500 kusech. Tiskoviny po vydání jsou okamžitě rozprodány a dále rozmnožovány reprograficky. Pozoruhodná je vojenská organizace tohoto hnutí a komplikovaný způsob přijímání nových členů. V praxi přijímání nových členů probíhá tak, že adept, jenž hodlá vstoupit do této organizace, je pozván na koncert Bohemia Hammer Skins, poté je velmi bedlivě pozorován, zda nepožívá alkohol, drogy, zda je dostatečně radikální, jak má vypracované tělo, zda hajluje a co je všechno při koncertu schopen udělat. V následujícím dvou až tříletém období musí obstát a teprve po prokázání způsobilosti a svých schopností se stává plnoprávným členem organizace. Metody činnosti této organizace jsou důsledně konspirativní a jejím základním cílem je boj za tzv. deset slov: „My musíme chránit existenci našich lidí a budoucnost bílých

dětí.“

Mezi další představitele patří organizace White Arian Resistance - W.A.R. V tomto případě se jedná o rasistické internacionální hnutí, které je ustavené v Brně skinheadskou organizací a je velmi blízké ideologií Bohemia Hammer Skins.

Sudetoněmecká vlastenecká fronta založená pravděpodobně v České Lípě, jedná se o přívržence „sudetáků“. Ideologií této organizace je nacismus a obnovení Henleinovy předválečné SdP. Své vzory vidí v českých a moravských prvorepublikových a protektorátních fašistických organizacích. Mezinárodní kontakty směřují především do Francie (Le Penova Národní fronta). Vydává časopis Sudeták. Počet stoupenců je odhadován na 300 osob.

Kromě těchto uvedených představitelů s extrémně pravicovým zaměřením existuje ještě velké množství dalších seskupení, které však s ohledem na počet svých členů a rozsah nehrají důležitou roli.

Za zmínku stojí hudební skupiny s extrémně pravicovým zaměřením z České republiky - Diktátor, Hlas krve, Krátký proces, Legie nenávisť, Memorandum, N.D.R., Patriot, Princ Eugen, S.A.D. Ze Slovenské republiky - Slovenská liga, Vlajka, Zašť 88. Ze zahraničí - Bound For Glory Braník, Brutal Attack Bulldok, Kahlkopf, Konkvista 88, Legion 88, No Remorse, Radikal, Skinkorps, Skullhead, Slade Hasmmmer, Squadron.

Příslušníci ultralevice se pokoušejí o vytvoření společnosti, v níž by panovala naprostá rovnost a mezi jejími členy by byly vzájemné harmonické vztahy, založené na principu tolerance, dobré vůle a obětavosti. Realizace této představy vyžaduje zrušení všech doposud existujících komunit, likvidaci hierarchického uspořádání společnosti a odstranění ekonomických rozdílů. Jednotlivé frakce ultralevicových hnutí se pochopitelně rozcházejí v názlehu na uspořádání onoho ideálu a také v představě jeho realizace. Ultralevicová hnutí vycházejí ze známého hesla francouzských revolucionářů - volnost-svoboda, rovnost, bratrství. Levicoví extremisté se snaží vytvořit zcela svobodný stát buď na bázi marxismu-leninismu, nebo anarchie. Subjekty současné extrémní levicové scény lze v zásadě rozdělit na fundamentalistické komunisty a na vzájemně provázané anarchoautonomní hnutí.

Anarchismus bývá tradičně v masmédiích i v myslích lidí spojován s představou hnutí, které se otevřeně hlásí k násilí, teroru apod. Nutno konstatovat, že toto platí pouze pro anarchisty tzv. „tvrdého jádra“, skupinu osob, která z důvodu osobního prospěchu nebo fanatického přesvědčení o neomylnosti svých názorů a idejí neváhá použít jakýchkoli metod pro dosažení cíle. Velmi důležitou otázkou je pak, zda toto „tvrdé jádro“ je schopno přesvědčit a zmanipulovat ostatní členy extremistického hnutí k boji za společné cíle. Vzhledem ke své základní ideologii, kterou je odmítání centralizované moci a státního aparátu, je současné anarchistické hnutí roztrženo do malých, prakticky nezávislých skupin, navzájem se odlišujících svým složením i programem. Tato roztržetost je z bezpečnostního hlediska pozitivním jevem, protože anarchistům tak schází „úderná síla“ na hromadné násilné akce. Naopak za negativní lze označit větší konspirativnost jejich akcí. Nebezpečnost těchto svým počtem nevýznamných anarchistických hnutí spočívá také v tom, že působí a své akce organizují i ze zahraničí.

Z bezpečnostního hlediska k nejčastějším konfliktům stoupenců extrémní levice se zákonem dochází u anarchistů v souvislosti s protestními akcemi, především demonstracemi, pořádanými zejména na protest proti údajnému nárůstu fašistických, rasistických a xenofobních tendencí ve společnosti, k ekologii apod. Neohlášené akce zpravidla vyústí v otevřený střet s policií, davový efekt, při kterém jsou vedeny útoky zejména proti majetku. Tyto útoky zpravidla vyprovokují členové hnutí punk, kteří se na aktivitách extrémní levice a zejména autonomního hnutí aktivně podílí a působí jako úderné hroty. Tyto násilné projevy v České republice zatím nejsou časté a významně závažné.

Roztržetost anarchistické scény však vede k tomu, že se vytváří tzv. autonomní scéna. Jedná se o hnutí, které je souhrnem hnutí a organizací s různými ideologiemi s nejextrémnějšími názory. Tyto skupiny jsou vysoce militantní a v zahraničí jsou považovány za hlavní nositele ultralevicového teroru. Přestože autonomním seskupením schází jednotná ideologie ke společným akcím, dokáží se semknout a podřídit se skupinovému velení a kázni. Jejich ideologii lze charakterizovat jako boj proti historicky konstituovanému německému impériu, snahu o odstranění kapitalistické společnosti, boj za

ochranu přírody a zvířat, boj za lidská práva a ochranu menšin. Ideologická propagace je prováděna všemi dostupnými prostředky, zejména tiskovinami, letáky apod. Autonomní scéna je v České republice tvořena např. Anarchistickou federací, která je představovaná vydáváním časopisu *Autonomie*. Od roku 1996 se začínají velmi výrazně projevovat skupiny Socialistická solidarita a Svaz komunistické mládeže. Součástí tohoto hnutí jsou však i příslušníci hnutí skinhead.

Autonomní scénu ještě doplňují některé ekologické aktivity. Militantní ekologové a ochránci zvířat se právě angažují ve společných iniciativách autonomního hnutí. Některá jejich vystoupení mají charakter až teroristických hnutí. Vystupují též na aktivitách registrovaných ekologických a ochránářských iniciativ. Při akcích těchto ekologických aktivit zpravidla dochází k porušování zákona. Významná jsou jejich vystoupení směřovaná proti výstavbě jaderných elektráren, v poslední době především k jaderné elektrárně Temelín. Za nejagresivnější z ochránářských aktivit však lze označit ochranu zvířat.

Ne zcela vyhraněnou příslušnost k názorovému proudu zaujímá hnutí Punk, které i přes tuto nevyhraněnost se spíše blíží k levicově zaměřenému extremistickému hnutí. Hnutí Punk (používáno též pankáči, v překladu - mizerný, nesmyslný) je hnutím mládeže, které vzniklo koncem 60. a počátkem 70. let jako reakce na neúspěch filosofie hippies. Je vázáno na v té době vzniklý rockový směr, vyznačující se jednoduchou hudební technikou a údernými, nespojitými texty, vyjadřujícími skepsi ze současného světa, pesimismus, ironii a provokaci vůči společnosti. Jeho přívrženci se oblékají nápadným výstředním způsobem, často až šokujícím veřejnost, s četnými doplňky oděvu jako ozdoby z řetízků, cvočků a kovových předmětů. Nezbytným doplňkem je typická úprava vlasů. Většina příslušníků hnutí punk, kteří užívají drogy, je volně napojena na anarchisty. Pro toto hnutí je dále charakteristické jeho sepětí s hudebními skupinami žánru rock, heavy metal apod. Trestné činnosti se dopouštějí většinou pod vlivem návykových látek.

V České republice se o rozvoj punku zasloužil obzvláště Sid Hošek. K nejmladší generaci punku u nás patří skupina S.R.S. Svůj vlastní styl nazývají big beat punk. Často bývají též

označováni jako neopunk.

Mezi další představitele lze zařadit Rowdies, Skejtáky, Sprejery a Technaře. Jde o skupiny mládeže, které různým extrémním způsobem revoltují proti společnosti, aniž by se ideologicky nebo programově řadily k pravicovému či levicovému extremismu. Proti všem těmto skupinám jsou však všichni pravicoví extremisté, neboť v obecné rovině zásadně nesouhlasí s jejich myšlenkami, opírajícími se o úplnou svobodu člověka.

K extremistickým skupinám podle našeho názoru patří i činnost skupin označených jako sekty, které působí na území České republiky. Veřejnost existenci sekt příliš nevnímá. Ve velmi málo případech se o těchto extremistických skupinách – sektách dozvíme ze sdělovacích prostředků, a to obvykle tehdy, kdy činností sekt bylo poškozeno psychické zdraví několika jedinců. Sekty mají převážně náboženský charakter, proto jsou také obecně hodnoceny jako odštěpné skupiny od základní církve. Hlavním cílem, proč se sektami zabýváme v rámci extremismu, je skutečnost, že psychické působení sekt na jedince, zejména mladého člověka, je velmi nebezpečné. V některých případech členství v těchto sektách vede k páchání trestné činnosti a v řadě sekt jsou objektem páchání trestné činnosti děti a mládež. Sekty jsou charakterizovány jako stratifikované sociální organizace či skupiny různého druhu působící v rozmanitých sférách života lidí.

Podle ustáleného názoru lze sektu charakterizovat jako organizovanou skupinu lidí s dogmaticky nekonvenčními názory na úlohu a postavení člověka ve společnosti, založené na kultu osobnosti s výraznou psychickou manipulací osobnosti zaměřené na rozložení osobní identity až vytvoření duševního otroctví (Chmelík, 1997).

Kultem je rozuměno slepé uctívání autority, nadměrné zveličování zásluh jednotlivce, jehož autoritativním základem je nekritický, často až dogmatický názor na dějiny a zejména na vedoucí a rozhodující úlohu některých osobností v dějinném vývoji.

Členové a příznivci sekt jsou získávání zpravidla během kampaní – náborových akcí různými sliby, které v pozdější době většinou nejsou splněny. Při těchto akcích je obvykle používána metoda psychického působení, kterou se ovlivňuje psychika osobnosti. Nejrozšířenější jsou

náboženské kulty, které se orientují na náboženské dogma. Tvrdí, že jim jde pouze o duchovní zájmy, ale přitom jejich vůdci často, na rozdíl od běžných členů, žijí v přepychu a úspěšně podnikají. Jsou zaměřeni na získávání peněz a moci. K dosažení svých cílů zneužívají členů sekty, u kterých se snaží záměrně vybudovat jejich závislost na sektě a jejím vůdci. Při hodnocení činnosti sekt je z pohledu trestněprávního a kriminologického rozhodující zodpovězení otázky, jaký dopad má členství v sektě na lidskou osobnost, na její mezilidské vztahy, zda činnost sekty je vzhledem ke společnosti sociálně patologická a zda sekta porušuje platnou právní úpravu. Na základě těchto skutečností lze vytipovat základní znaky sekt:

- bezmezná víra člena sekty v autoritu vůdce,
- autorita – vůdce má vybudován obranný mechanismus proti kritice své osoby,
- v sektách je vytvořena přísná hierarchie postavení jedinců,
- členové sekty jsou vmanipulováni do dobrovolné kázně a poslušnosti.

Počet skupin, které mají charakter sekt, působících v České republice není přesně znám. Ministerstvem kultury bylo v nedávné době zaregistrováno 21 církevních uskupení, mezi nimiž jsou jen dvě církve označované za sekty nebo náboženské směry - Svědkové Jehovovi a Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů, tzv. Mormoni. Počty členů sekt nejsou oficiálně známy. Mimo tyto sekty jsou u nás zaznamenána různá malá společenství, která mají také ráz sekt. Jde např. o Most ke svobodě, sektu, jež se etablovala ve Světlíku na Šumavě, hnutí Ježíš přijde, Sbor božího slova apod.

Z policejního hlediska patří mezi nejnebezpečnější sekty Satanismus. I když jejich počet na území České republiky není významný, nelze vyloučit vysoký počet sympatizantů zejména mezi dětmi a mládeží. Lákavým je pro mládež zejména příslib „volného sexu“, požívání drog a touha po dobrodružství, které s sebou přináší tajemné, magické obřady satanistů.

OBĚTI EXTREMISTICKÝCH ÚTOKŮ

Česko jakožto součást bývalého Československa bylo až do konce roku 1989 národnostně poměrně jednotlým státem. Převážná většina obyvatelstva byla české národnosti, a to zejména v důsledku poválečného odsunu sudetských

Němců, kteří tvořili jedinou významnou národnostní menšinu v České republice.¹ Tento jev je možno vysvětlit administrativním omezením průchodnosti státních hranic obecně, ale zvláště vůči západnímu světu. Tímto byla postavena umělá překážka přirozené migraci obyvatelstva.

Po uvolnění hraničního režimu v 90. letech dochází k přílivu osob nejrozličnějších národností do České republiky, které jsou ke svému přesídlení vedeny často velmi odlišnými důvody. Místní obyvatelstvo se pak *na vlastní kůži* setkává s některými negativními aspekty, které jsou s přesuny etnicky i kulturně často velmi odlišného obyvatelstva spojeny.

Po několik století však už české země obývala národnostní menšina, která, ač ne příliš početná (odhady ukazují asi 3 % z celkového počtu obyvatelstva) (Zpráva o stavu lidských práv v ČR, 1996), soustřeďuje na sebe pozornost majoritní populace.

Romové se na našem území objevují asi od 15. století. Jejich původní pravlastí je Indie. Od počátku své přítomnosti v Evropě se setkávali s nedůvěrou a podezřívavostí původních obyvatel, což vedlo k tomu, že se záhy ocitli na okraji společnosti a byli majoritou považováni za problémové jedince. Tyto okolnosti především pak měly za následek jejich uzavření se vůči okolnímu světu a přispěly k vytvoření některých typických odlišností romské kultury a mentality.

Tyto nepříznivé důsledky historického vývoje se bohužel nepodařilo odstranit ani v současné době. Celková situace romské menšiny je stále velice neuspokojivá. Romové vykazují velmi nízkou úroveň vzdělanosti, což na druhé straně úzce souvisí s jejich vysokou nezaměstnaností a obecně nízkým sociálním statutem. Vzdělání nepovažuje většina Romů za hodnotu, o níž je třeba usilovat. Vztah mladistvých Romů ke vzdělání je utvářen pod vlivem jejich rodičů, kteří ho často sami nemají a mnozí jsou negramotní či pologramotní (Chaloupková, 1991). Velká nezaměstnanost romského obyvatelstva se pak odráží v jejich nízké životní úrovni a nevyhovujících podmínkách bydlení, což se dále projevuje např. na jejich přístupu k hygieně. Svůj podíl viny na tomto stavu nese také náš sociální systém, který Romy dostatečně nemotivuje k řešení jejich problémů. Je pro ně často výhodnější pobírat nejrůznější dávky sociálního zabezpečení, než si hledat práci.

Pod vlivem všech těchto okolností se Ro-

mové ocitají v bludném kruhu, z něhož jen velmi těžko vede cesta ven. Mnozí pak vidí snadný způsob k dosažení materiální úrovně majoritního obyvatelstva v páchaní trestné činnosti. Tomu také velmi pomáhá již zmíněná uzavřenost romské komunity vůči okolí, což se projevuje ve schvalování trestné činnosti vůči „gádžům“.

Když ke špatné sociální situaci Romů připočteme často nepřátelský postoj neromské části společnosti, jenž bývá nezřídka podbarven rasismem, najdeme příčinu, proč má romské etnikum tak velké sklony k deliktnímu chování.

Právě vysoká kriminalita bývá uváděna jako nejvýznamnější faktor ovlivňující odmítavý postoj ostatního obyvatelstva vůči Romům. Podíl Romů na celkové kriminalitě v České republice je skutečně výrazný. Na základě všech těchto faktorů jsou Romové chápáni jako problémová menšina. Pokud se pak ve společnosti vyskytnou závažnější sociální a ekonomické problémy, objeví se záhy tendence najít snadno označitelného viníka této tíživé situace. Zde působí proti Romům také jejich zjevná fyzická odlišnost, a z tohoto důvodu se pak stávají snadným terčem etnický a rasově motivovaného násilí. Toto násilí je na nich pácháno s odůvodněním, že právě oni stojí za problémy naší země, že jsou nepřizpůsobiví a že vůbec „dělají jenom potíže“. Protože jsou Romové přece jenom stále nejpočetnějšími příslušníky jiného etnika v České republice, stávají se také nejčastějšími oběťmi rasově motivovaných útoků.

V praxi jsou proti Romům vedeny rasově motivované útoky nejčastěji příznivci hnutí skinhead. Při objasňování útoků je nejčastějším problémem výklad jednotlivých ustanovení trestního zákona a zda se jedná o rasovou pohnutku. Tyto pochybnosti vycházejí z nejasně formulovaného postavení Romů ve společnosti – zda jsou národem, rasou, etnikem, národnostní menšinou apod. K této problematice byla vyžádána stanoviska – odborná vyjádření od Ústavu pro studium romské kultury pedagogické fakulty UJEP v Ústí nad Labem, sekretariátu Rady pro národnosti vlády ČR, Ústavu evropské etnologie Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR. Tyto závěry lze shrnout tak, že Romové na našem území, ale i v jiných zemích, jsou etnickou skupinou s výraznými znaky kulturní, společenské a fyzické povahy. Svými fyzickými, antropologickými,

společenskými i historickými atributy, svou specifickou kulturou, psychickými zvláštnostmi, barvou pleti, odlišným životním stylem, jazykovou a kulturní odlišností a vlastním vědomím národa zcela naplňují podle moderních hledisek definici termínu národ a národnost. Uvedené zvláštnosti jsou natolik zřetelné, že běžný občan České republiky musí být schopen je identifikovat (Chmelík, 1997).

Vzhledem k výše uvedenému se trestná činnost páchaná z rasových pohnutek nejvíce projevuje v oblastech se zvýšenou koncentrací romského obyvatelstva. Jedná se zejména o průmyslová města na severu Čech – Most, Chomutov, Ústí nad Labem a Jablonec nad Nisou, na západě Čech – Plzeň, Tachov, Sokolov a dále Prahu, Brno a Ostravsko.

Za další národnostní menšinu lze označit Vietnamce. Většina Vietnamců, žijících nyní v České republice, přicestovala na základě mezinárodních dohod v 80. letech.

Jednalo se o pomoc ČSSR vietnamskému státu spočívající v tom, že vietnamští občané byli zaměstnáváni v továrnách, kde získali praktické zkušenosti, nebo navštěvovali školy a učiliště, kde se jim dostávalo potřebného vzdělání. Jen určitá část z nich se pak vrátila zpět do vlasti. Ti Vietnamci, kteří zůstali v České republice, se po roce 1989 věnují převážně drobnému podnikání v oblasti obchodu (stánkový prodej). Tento způsob obživy vyhovuje jejich mentalitě a většinou úspěšně prosperují.

Také Vietnamci jsou častými oběťmi trestných činů s rasovým podtextem, i když zdaleka ne tak běžně jako Romové. Důvodem je jejich výrazně odlišný vzhled a také subtilnější tělesná konstituce, která budí u útočníků pocit převahy a nadřazenosti. V jejich očích jsou Vietnamci snadnými oběťmi. Negativně působí také nemožnost plnohodnotné komunikace vzhledem k jazykovým bariérám a uzavřený život vietnamské komunity, která se jen zřídka stýká s jedinci české národnosti.

Některé trestné činy proti Vietnamcům jsou páchany z přesvědčení, že berou práci našim lidem. Stranou nezůstává ani závist, kterou u některých osob vzbuzuje schopnost Vietnamců prosadit se na trhu a z toho plynoucí finanční zajištění.

V rámci národnostních menšin je nutné se zmínit i o Židech. Přestože vlivem nacistického holocaustu zbyl v Československu pouhý zlo-

mek z původního židovského obyvatelstva, nezůstávají ani příslušníci této národnosti ušetřeni zájmu ze strany nejrůznějších extremistických a neofašistických skupin. Protože však Židé nejsou tak snadno rozeznatelní od ostatních obyvatel, jako tomu je v předchozích dvou případech, má trestná činnost zaměřená proti nim převážně formu rasistických výpadů v tiskovinách a letácích, verbálních útoků při demonstracích anebo se projevuje ničením náhrobních kamenů a hanobením pietních míst.

Nenávist vůči Židům je nezbytnou součástí programu a ideologie všech organizací hlásících se k fašismu a nacismu.

Mezi ostatní oběti rasově motivovaných trestných činů mimo Romů, Vietnamců a Židů se obětmi rasově motivovaných deliktů stávají také cizinci tmavší barvy pleti (Arabové, černoši, Pakistánci, Turci apod.), kteří do České republiky přicestovali jako turisté nebo zde studují na vysokých i jiných školách. V některých případech byly tyto trestné činy namířeny proti osobám, které svým vzhledem vzbudily v útočnících mylný dojem, že se jedná o příslušníky výše uvedených národností.

ZÁVĚR

Na základě výše uvedených skutečností, které jsou zpracovány v tomto článku, je možno konstatovat, že problematika útoků proti etnickým minoritám patří mezi nejaktuálnější témata dneška. Přes počáteční tendence podceňovat tento druh společenských konfliktů došlo především pod vlivem nejbrutálnějších činů ke značné mobilizaci veřejnosti i státních orgánů. Rasovou netolerancí se v České republice začíná zabývat celá řada občanských sdružení. Hromadné sdělovací prostředky zveřejňují objektivní informace o extremistických hnutích a jejich činech. Romové, kteří jsou nejčastějšími obětmi těchto deliktů, si uvědomují nebezpečí pasivity a snaží se upozorňovat na nebezpečí rasově motivovaného násilí, kterým jsou ohroženi. Vznikají romské organizace, které se snaží aktivně podílet na řešení situace. Navazují spolupráci s vládou a spolu s ní hledají možnosti zlepšení postavení romské menšiny v České republice. Jsou realizována první účinná opatření k potlačení rasové a národnostní nesnášenlivosti a jejich projevů ve společnosti.

Jednoznačným východiskem pro řešení současného stavu je odstranění nežádoucích

jevů, které jsou spojeny s romskou komunitou a které jsou současně příčinou negativního vztahu značné části obyvatelstva k Romům. Jedná se zejména o jejich vysokou nezaměstnanost a kriminalitu, o obcházení a zneužívání zákonů především v oblasti sociálního zabezpečení a o neochotu podílet se na odstranění příčin těchto jevů. I přes jistá zlepšení mají příslušné instituce stále co dohánět. Chybí skutečně pracovaná státní politika, jež by se věnovala romské menšině a systematicky odstraňovala zmíněné negativní skutečnosti.

Na druhé straně není možné pominout ani otázku represe. Pachatelům rasově motivovaných trestných činů je třeba dát jasně najevo, že jejich skutky nebudou tolerovány, ale naopak přísně, avšak spravedlivě postihovány. Orgány výkonné i zákonodárné moci by měly při plnění tohoto nelehkého úkolu úzce spolupracovat. Měly by využít všech prostředků k tomu, aby ukázaly Romům, že je většinová společnost považuje za své rovnoprávné členy a že je schopna postarat se o jejich bezpečnost. Při postupu proti extremistům a jejich sdružením by mělo být samozřejmostí důsledné dodržování zákona. Represivní složky současně nesmí tolerovat pokusy Romů o řešení situace vlastními silami.

Rasová a národnostní nesnášenlivost mezi lidmi pravděpodobně nikdy úplně nezmizí. Stejně tak by však nikdy neměly ustát snahy o dosažení většího porozumění mezi národy a rasami a pokusy o vymýcení rasových předsudků. Doufáme, že masové protesty české veřejnosti proti rasistickým vraždám, ublížením na zdraví apod., ke kterým v poslední době docházelo, jsou v tomto směru dobrým příslibem do budoucnosti.

LITERATURA

- BURIÁNEK, J.: *Názory občanů na kriminologické aspekty prostředí v Praze*. Praha: Sociologický časopis, 1994.
 BURIÁNEK, J.: *Reflexe kriminality ve veřejném mínění*. Praha: *Sborník AUC, Studia sociologica XII*, 1999.
 ČANĚK, D.: *Národ, národnost, menšiny a rasismus*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1996.
Extremismus mládeže v České republice. Praha: IKSP, 1996.
 CHALOUPKOVÁ, Z.: *Současnost a romská populace*. Bratislava: VÚPSV, 1991. str. 10.
 Charakteristika extremistů a extremistických skupin osob. Praha: Policie ČR, Policejní prezídium, Ústředna kriminální policie (interní předpis), 1993
 CHMELÍK, J.: *Extremismus*. Praha: MV ČR - sekce per-

sonální práce a vzdělávání, Policie ČR - Úřad vyšetřování pro ČR (interní předpis), 1997.

Informace o opatřeních zajišťujících účinnější postup při předcházení a postihu trestných činů a přestupků motivovaných rasovou a národnostní nesnášenlivostí nebo páchaných příznivci extremistických skupin. Praha: Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti (interní předpis), 1995.

Informace o projevech extremistických postojů v ČR. Praha: Ministerstvo vnitra (interní předpis), 1995.

Interetnické konflikty. Praha: Ministerstvo vnitra (interní předpis), 1993.

Informace pro vrchního státního zástupce. Výsledek stíhání trestných činů s rasovým podtextem a interetnickým násilím za roky 1993 a 1994. Praha: Vrchní státní zastupitelství (interní předpis), 1995.

Informace o projevech extremistických postojů v ČR. Praha: Ministerstvo vnitra ČR (interní předpis), 1995. s. 6.

Institut pro výzkum veřejného mínění. Jaký máme vztah k u nás žijícím národnostem. 11.12.1996.

Institut pro výzkum veřejného mínění. K národnostní a rasové nesnášenlivosti. 7.2.1997.

MAREŠOVÁ, A. et al.: Ústavní, trestněprávní a kriminologické aspekty extremismu. Praha: IKSP, 1997.

MAREŠOVÁ, A.: Kriminologické a právní aspekty extremismu. Praha: IKSP, 1999.

Mezinárodní sympozium. Role policie v boji proti rasismu a xenofobii – sborník přednášek. Praha: Ministerstvo vnitra, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000.

Nová náboženství a sekty, Extremismus. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, (interní předpis), 1999.

NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A. et al.: Trestní právo hmotné. I. a II. díl. Praha: CODEX, 1995.

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. et al.: Základy kriminologie. Praha: Karolinum, 1993.

PAVLÍČEK, V., HŘEBEJKA J.: Ústava a ústavní řád České republiky. I. díl. Praha: LINDE, 1998.

PAVLÍČEK, V. et al.: Ústava a ústavní řád ČR. Díl II. Práva a svobody. Praha: Linde, a.s., 1996. s. 113, 158.

Sborník příspěvků ze seminářů sekce sociální patologie. Praha: Masarykova česká sociologická společnost – sekce sociální patologie, 1999.

Sborník CE: Legal measures to combat racism and intolerance in the member States of the Council of Europe. Strasbourg: Švýcarský institut srovnávacího práva

v Lausanne - vydáno Evropskou komisí proti rasismu a intoleranci, 1997. (přeložila J. Váľková. Praha: IKSP, 1998).

SVOBODOVÁ, J.: Zdroje a projevy antisemitismu v českých zemích 1948-1992. Praha: Studie, Ústav pro soudobé dějiny, AV ČR, 1995.

ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S.: Trestní zákon - komentář, 2. vydání. Praha: C.H.BECK, SEVT. 1995.

TOMIN, M.: Společenské konflikty s rasistickým podtextem. Praha: IKSP, 1990. s. 17.

TRÁVNÍČKOVÁ, I., MARTINKOVÁ, M., SCHEINOST, M.: Pražská mládež a lidská práva. Praha: IKSP, 1995.

VEČERKA, K., ŠTĚCHOVÁ, M.: Faktory ovlivňující kriminalitu mladistvých Romů. Praha: IKSP, 1990.

ZAPLETAL, J. et al.: Kriminologie. Díl II. Zvláštní část. Praha: Policejní akademie ČR, 1996.

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 100 ze dne 6.6.2002, kterým se upravuje činnost příslušníků Policie ČR na úseku boje proti extremistické kriminalitě. Praha: Policie ČR, Policejní prezidium (interní předpis), 2002.

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 1996. Brno: Nejvyšší státní zastupitelství (interní předpis), 1997.

Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 1999. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000.

Zpráva o stavu lidských práv v ČR. Praha: ČHV, 1996. s. 29.

Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 1997. Praha: ČHV, 1998. s. 20.

Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasismem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických skupin. Praha: Policie ČR - 5.oddělení ředitelství služby kriminální policie Policejního prezidia ČR, Úřad vyšetřování pro ČR, Ministerstvo spravedlnosti (interní předpis), 1997.

Zpráva o postupu státních orgánů při postihu trestné činnosti motivované rasismem a xenofobií nebo páchané příznivci extremistických skupin a o aktivitách extremistických uskupení na území ČR v roce 1998. I. a II. díl. Praha: Ministerstvo vnitra ČR (interní předpis), 1999.

Vysvětlivky:

1. Poslední sčítání lidu - definitivní výsledky. V roce 1991 žilo na území ČR 531 688 osob, tj. 5,2 % obyvatel jiné národnosti než české.

Roman Bláha, Milan Kučera ml., Milan Kučera st.
rblaha@mvcz.cz